

23. Ziółkowski A. Historia powszechna. Starożytność / A. Ziółkowski. (Warszawa, 2009.
24. Żelazowski J. Sport w społeczeństwie rzymskim / J. Żelazowski // Sport i igrzyska olimpijskie w starożytności / red. W. Dobrowolski. – Warszawa, 2004. – S. 50–59.

Мазур Пётр. Спорт в древней педагогической мысли. Высокая древняя культура оказала огромное влияние на становление и развитие европейской физической культуры и спорта. Греко-римская античность акцентировала внимание на социальный аспект спорта, который воспринимался как фактор, что влиял на тело, характер детей и молодежи. Молодежь была воспитана в духе честной конкуренции (агонистики), в усилиях к победе.

Освещаются взгляды древних мыслителей относительно вопроса физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, образование, конкуренция, молодежь.

Mazur Peter. Sport w starożytnej myśli pedagogicznej. Na podstawie i rozwój europejskiego sportu i kultury fizycznej ogromny wpływ miała wysoka kultura starożytna. Starożytność grecko-rzymska podkreślała społeczny wymiar sportu. W sporcie upatrywano czynnik kształtujący ciało oraz charakter dzieci i młodzieży. Młodzież wychowywano w duchu szlachetnego współzawodnictwa (agonistyka), w dążeniu do zwycięstwa. Szlachetna rywalizacja młodzieży była istotnym elementem edukacji dzieci i młodzieży. W artykule przedstawiono poglądy starożytnych myślicieli na temat wychowania fizycznego.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, sport, edukacja, rywalizacja, młodzież.

Mazyr Peter. Sport in the Ancient Pedagogic thought. The high ancient culture had a huge influence on the attitude and the development of European sport and physical culture. Grecian-Roman antiquity underlined a social dimension of sport. In sport, people watched for the factor that shaped a body and a character of children and youth. Youth was raised in the spirit of fair competition (agonistics) in endeavor to a victory.

In the article, the views of ancient thinkers on the issue of physical education are presented.

Key words: physical education, sport, education, competition, youth.

Стаття надійшла до редколегії
25.06.2013 р.

УДК 378 (4) (091)

Леся Мартіросян

Передумови становлення та розвитку вищої освіти у Європі

Актуальність теми зумовлена потребою пошуку нової парадигми вищої освіти в постіндустріальному суспільстві, знання історичних джерел якої дасть змогу сформувати об'єктивне уявлення про роль і місце вищої освіти в сучасних реаліях суспільного життя, та необхідністю системного реформування вищої освіти в Україні.

Мета статті – дослідження історичних джерел становлення та розвитку вищої освіти у Європі.

Завдання – проаналізувати діяльність вищої ланки освіти в епохи античності та середньовіччя; виявити праобразу сучасних закладів вищої освіти, що функціонували у вказані історичні періоди.

У статті висвітлено передумови становлення та розвитку вищої освіти у Європі.

Ключові слова: освіта, гімнасії, ефебії, філософські школи, риторичні школи, університет, наукова діяльність, вища світа, європейський освітній простір.

Актуальність дослідження. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. перед суспільством постала проблема визначення нової ролі освіти, яка відповідала б сучасним соціально-економічним умовам. Такий науковий пошук стає невіддільним від тенденцій постіндустріального розвитку суспільного життя. Особлива роль у ньому належить вищій освіті, яка завжди відображала рівень інтелектуалізації суспільства, його здатність засвоювати й застосовувати нові знання.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Аналіз наукових праць засвідчує, що проблеми вищої освіти активно дискутують і вітчизняні, і зарубіжні науковці. Зокрема, їй присвятили роботи

такі вчені: А. Алексюк, Ю. Алексєєв, М. Аллен, Е. Аннерс, М. Арчер, Р. Барнетт, У. Бек, Г. Берман, Д. Белл, Є. Белозерцева, С. Вітвицька, Д. Вишневський, Б. Вульфсон, О. Галілейська, О. Глузман, С. Головка, Н. Дем'яненко, В. Жуков, Ф. Кайзер, Н. Карлов, І. Кобиляцький, М. Кошуба, А. Кузмінський, Л. Нечепоренко, Л. Рувінський, М. Самардак, Н. Терентьева, Г. Уолфорд, В. Шпак та ін.

Дослідники розкривають основні проблеми сучасної вищої освіти, а також аналізують процес її становлення. Водночас сучасна історико-педагогічна наука не має єдності в поглядах науковців щодо визначення витоків і джерел формування європейської вищої освіти. Стало традиційним уявлення про те, що її розвиток розпочинається з епохи Середньовіччя, з моменту виникнення університетів. Зазвичай, з таких підходів подають історію формування європейської вищої освіти у вітчизняній (у тому числі радянській) та зарубіжній літературі, що видається досить дискусійним із погляду історичних фактів [1; 4; 11; 12].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Феномен вищої освіти має давню історію. Як соціальне й педагогічне явище воно існує близько 3000 років. У країнах Стародавнього Сходу (Месопотамії, Єгипті, Персії) вища освіта поставала у вигляді підготовки військових кадрів і державних чиновників у привілейованих закритих закладах, зміст навчання яких мав за мету не лише формування відповідних знань, а й умінь управляти людьми, володіти військовим мистецтвом, вирішувати політичні та військові конфлікти тощо.

Особливе місце у становленні вищої освіти займає Стародавня Греція, яка започаткувала декілька різних типів вищих навчальних закладів. Зокрема, в Афінах, вища освіта була представлена гімнасіями. Це були державні заклади, що виконували навчально-виховну функцію серед молоді й функцію самоосвіти та самовиховання серед дорослих чоловіків, які мали статус вільних громадян.

Утримання гімнасій здійснювалося за рахунок літургій – натуральних повинностей, що накладалися на спроможних повноправних громадян із майновим цензом не менше трьох талантів (талант – вага золотого злитку, який дорівнював одній стандартній амфорі, наповненій водою). Обкладений літургією на користь гімнасії, отримував титул гімнасіарха і вважався покровителем навчального закладу [10].

Гімнасії мали гарне естетичне оформлення та чудове матеріальне забезпечення. Зали для гімнастичних вправ, сади й алеї були прикрашені статуями богів та героїв. У гімнасіях молодь навчалася два роки (із 16 до 18). На першому плані стояло гімнастичне виховання, але паралельно надавалася літературно-мусична освіта. У садах філософи проводили бесіди на філософські й політичні теми, присутніми на яких могли бути і учні, і дорослі чоловіки-громадяни. В Афінах було три гімнасії: «Академія» (384 р. до н. е.), «Лікей» (529 р. до н. е.) і Кіносарг (дата заснування невідома).

Академія розміщувалася в північно-східній частині міста, у гаю, присвяченому міфічному герою Академу. На його честь навчальний заклад отримав свою назву. У садах Академа стояли жертovníки, присвячені музам і Прометею, який, згідно з легендою, подарував людям писемність. Саме тут Платон збирав своїх учнів. А. І. Кузмінський вважає, що метою Академії було вшанування муз, розвиток філософії, математики, астрономії, природничих наук. Платонівська академія існувала понад тисячу років і була закрита 529 р. [6].

Аналіз історичного розвитку вищої освіти дає змогу вважати, що це був праобраз першого вищого академічного навчального закладу.

Лікей Арістотеля розташовувався в східній частині міста при Храмі Аполлона Лікійського. Він функціонував близько восьми століть. У Лікеї велику увагу приділяли вивченню філософії, фізики, математики, інших природничих наук [6].

Окрім навчальних занять, які проходили у формі лекцій та бесід, проводилися наукові дослідження. Це дає підстави вважати Лікей першим прототипом таких навчальних закладів, як ліцей та університет. Самого Арістотеля (384–322 до н. е.) вважають першим професором в історії європейської освіти. Він створив курси етики, логіки, зоології, ботаніки, анатомії. Його лекторські конспекти – трактати – стали підручниками в епоху Середньовіччя. Висловлені ним ідеї про необхідність об'єднання вчених для розвитку науки та поєднання загальної освіти з професійною лягли в основу створення перших європейських університетів.

Кіносарг був розташований на Кефійській дорозі. Поряд із цим гімнасієм було святилище Геракла, легендарного напівбога-героя. Свою назву гімнасій отримав на честь його подвигів, в

одному з яких згідно білого собаку «кіно аргос», чиє ім'я отримав гімнасій. Статус напівбога, яким був Геракл (народжений від шлюбу бога Зевса і смертної жінки Алкмени), зумовив особливість навчального закладу – тут могли навчатися неповноправні громадяни. Вони були основними дійовими особами на щорічному святі, яке влаштовувалося на честь Геракла. У гімнасії Кіносарг працював зі своїми учнями Антисфен, засновник філософської школи кініків.

В епоху еллінізму (III–I ст. до н. е.), після розпаду імперії Олександра Македонського, грецька освіта й культура поширилися в Середземномор'ї, проникла в Причорномор'я, на Кавказ, у Середню Азію та Індію. У самій Греції в елліністичну епоху у сфері виховання та освіти відбулися важливі зміни, які торкнулись і вищої школи. Найперше змінився зміст навчання в гімнасіях – воно набуло теоретичного характеру, гімнастичне виховання почало відходити на другий план. Набуває ознак вищого навчального закладу ефебія, у якій починають викладати граматику, риторику, філософію з елементами математики, фізики, логіки, етики. У зміст навчання вводять гімнастику.

Повноцінну вищу освіту продовжують давати Академія і Лікей, навчання у яких набуває теоретично-філософського змісту. В Афінах виникають ще дві філософські школи – Портик (стоїчна школа) і Сад (школа епікурійців). Хоча всі чотири школи носили філософський характер, проте кожна з них мала певну спеціалізацію: в Академії надавалась перевага математиці; у Лікеї зосереджувалися на вивченні природознавства, історії, теорії музики; у Портіку й Саді – філософії.

В елліністичну епоху виникає новий центр культури – Олександрія, яка стає не лише торгівельною посередницею між Сходом і Заходом, а й скарбницею духовних цінностей. Саме тут єгипетський цар Птоломеї II Філадельфом (308–246 рр. до н. е.) заснував всесвітньовідомий заклад «Мусейон» (322 р. до н. е.).

Олександрійський «Мусейон» представляв собою унікальне освітнє явище. Це був державний науковий центр, що перебував під опікою царя. Його з повним правом можна вважати праобразом сучасної академії наук.

В основу його організації лягла ідея Арістотеля про те, що в ім'я прогресу науки потрібно об'єднати зусилля окремих дослідників. До Олександрії запрошували знаменитих учених, найвидатніших представників науки всього стародавнього світу. Тут працювали Аристарх Самоський, прозваний «Коперником античності», поет Каллімах, математики Евклід і Ератосфен, астроном Гіппарх, граматики Зенодот, Аристофан Візантійський і Аристарх Самофракійський. Для їхньої роботи створювали найкращі умови. Опікуючися розвитком науки, єгипетські правителі виділяли для цього значні кошти, а вчені були на повному матеріальному утриманні царів.

Сам Мусейон розміщувався у дворцевому комплексі Птолемеїв і займав значну його частину. Там була величезна бібліотека, зали якої прикрашали погруддя авторів, кімнати мешканців пансіону, зал для трапези, крита галерея із сидіннями для читання і занять, обсерваторія, місце для прогулянок, колекції рослин та тварин, анатомічна школа. Обсерваторія була обладнана астролябіями, глобусами, телескопами. У центрі Мусейону розташовувалося святилище муз. Олександрійська бібліотека за масштабом і значенням була унікальною книгозбірнею своєї епохи. Вона налічувала понад 700 тис. томів у вигляді папірусних сувоїв. Єгипетські царі турбувалися про поповнення книжок, купуючи рукописи на книжкових ринках в Афінах і Родосі чи копіюючи їх.

У Мусейоні розгорнулися справжні фундаментальні наукові дослідження природи й людини. Він став центром вивчення медицини, математики, астрономії, філософії, історії, природничих наук. Було створено анатомічну школу з необхідним для неї обладнанням. Саме тому Мусейон став місцем, у якому зародилася нова наука – анатомія.

Олександрійські вчені встановили новий зміст навчання, який давав енциклопедичну (циклічну, «закруглену») освіту. Виховання і навчання вони трактували як коло, яке не має закінчення. Було встановлено сім галузей наук, із них три обов'язкові для навчання (граматика, риторика, діалектика) й чотири факультативні (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Через те, що ці науки не слугували для заробітку, а мали за мету виховання вільної людини, розвиток її розуму, то, на противагу наукам практичним, їх назвали «сім вільних наук». Це коло шкільних наук дістало визнання окрізь в елліністичному світі, було прийняте в Римі, а звідти перейшло в середньовіччя до всіх народів Європи.

Розглядаючи витoki європейської вищої освіти, не можна не згадати грецьку філософію, ідеї якої і нині актуальні й для сучасної вищої школи.

Н. Терентьєва вважає, що думки Геракліта співзвучні з ідеєю розвитку креативного мислення, творчого потенціалу особистості; у роботах Ксенофонта вперше теоретично було обґрунтовано значення риторики, яку запроваджують і в сучасних ВНЗ; думки Платона про роль математики у вихованні актуальні й сьогодні, адже вона базується на розумі, а розумність – здатність загальнолюдська». Праці Арістотеля з логіки, що містили теорію пізнання («Органон»), онтології, або первинної філософії («Метафізика»), естетичного вчення («Поетика»), натурфілософії («Фізика» та «Про небеса»), ораторського мистецтва («Риторика») й інших наук значно вплинули на зміст європейської університетської освіти епохи Середньовіччя. Дослідниця висловлює слушну думку про те, що загалом у старогрецькій філософсько-педагогічній думці є багато ідей щодо розвитку вищої освіти: про необхідність поділу освіти на початкову, середню і вищу, про державний характер освіти та необхідність керівництва і контролю за нею з боку держави; про необхідність оплати праці вчителя; про обов'язковість початкової й елітарність вищої освіти, критерії відбору до неї тощо [9].

Велике значення в розвитку вищої освіти відіграла і Римська цивілізація, яка фактично започаткувала університетську та вищу юридичну освіту.

У Римській імперії існували спеціальні школи для вивчення права, у яких могли навчатися вільні, заможні громадяни. Існували й спеціальні школи риторів, які завершували практично-літературне виховання і представляли собою вищий ступінь у римській системі освіти. Розвиток прикладних наук (архітектури, містобудування, географії, геодезії, астрономії, математики тощо), інженерії (будівництво доріг, мостів, акведуків, фортець, кораблів) стали чинниками, що зумовили розвиток середньої професійної освіти. Започаткування середніх професійних шкіл у подальшому мало важливе значення для розвитку вищої технічної освіти в Новий час, коли система вищої освіти в Європі почала поділятися на класичну й технічну.

В останні роки існування Римської імперії виникає новий тип вищої школи – університет, поява якого тісно пов'язана з появою в Римі бібліотек. Американський дослідник початку ХХ ст. П. Монро вважав, що «із заснуванням Веспасіаном (69–79 по Р. Х.) бібліотеки в «Храмі миру», відбудованому знову після його спалення Нероном, було покладено початок римському університету. При Адріані (117–138 по Р. Х.) і наступних імператорах, які цікавились літературою і освітою, започаткований заклад перетворився в певний тип і отримав назву Атенума, хоча він більше був схожий на університет в Олександрії» [7, с. 170]. А. Кузьмінський пише, що там вивчали філософію, риторіку, архітектуру, медицину [6].

Визначальну роль відіграла римська цивілізація і в становленні професії викладача вищої школи. Римські імператори вперше змінили статус учителя: «Антоній Пій (138–162 по Р. Х.) перший дав правильну організацію підтримці справи освіти. Він розповсюдив на граматиків, риторів і філософів багато привілеїв сенаторського класу й водночас звільнив їх від багатьох обтяжливих обов'язків у куріях, наприклад, від сплати міських податків, підтримки війська, від обов'язків військової служби та ін. На певний період ці привілеї зменшились, але в часи пізньої Імперії були відновлені: Костянтин в едиктах 321, 326 і 333 років знову підтвердив ці попередні постанови відносно вчителів і розширив їх привілеї. Звільнені від усіх тягот і імперських, і муніципальних, від усіх куріальних обов'язків, вони отримали тепер право приймати суддівські посади по куріях і вищі відзнаки. Вони та їх сім'ї оголошені були недоторканими, й усі образи і кривди каралися дуже строго. Наступні імператори (Граціан, Юліан) продовжували політику підтримки вчителів, а 425 року імператори Феодосій і Валентин «зробили уряд єдиним авторитетом і владою з відкриття шкіл й оголосили про всілякі спроби щодо відкриття школи приватними засобами кримінальним злочином» [7, с. 208–212].

Отже, освіта, у тому числі й вища, у Римській імперії набрала державного характеру, а праця вчителя, викладача набула статусу престижної професії.

Естафету розвитку вищої освіти після падіння Західної Римської імперії підхоплює Візантія, яка зберегла освітні традиції античності. Н. Карлов пише, що в період упадку й регресу західноєвропейської цивілізації, в IV–VI ст., у Візантії продовжували функціонувати вищі школи. Найбільшу славу отримали школи в таких провінціях, як Олександрія, Антіохія, Афіни, Бейрут, Кессарія. Ці провінційні школи створювали й підтримували освітній рівень Імперії, особливо високим був авторитет Олександрії. 425 р. імператор Феодосій II видав указ, згідно з яким у Константинополі створюється вищий навчальний заклад «Аудиторіум» (від латин. *audire* – слухати), по суті справи, перший середньовічний європейський університет. Н. Карлов звертає увагу на значну кількість

штатних професорів, а також державний характер їх викладацької діяльності. Він пише, що штат університету складався з 31 професора: п'ятьох риторів, десятих граматиків грецьких, трьох риторів, десятих граматиків латинських, двох юристів та одного філософа. Усі вони були державними службовцями, тобто отримували платню з імператорської казни, а після 28 років служби виходили у відставку, отримуючи високу пенсію та почесні звання. Проте їм забороняли давати уроки поза стінами закладу. Відкриття приватної школи за зразком «Аудиторіуму» вважали злочином, за який могли вигнати з Константинополя. Весь професорський склад закладу мав бути християнського віросповідання. Автор наголошує, що поступово Константинопольський університет витіснив з освітнього простору провінційні вищі школи. 529 р. Юстиніан заклав платонівську Академію в Афінах. Так була встановлена державна монополія університетської освіти у Візантії [5].

Константинопольський університет мав свій статут і визначені законом права. Співтовариство науковців отримало право оцінювати заслуги своїх членів. Це право стає важливою ознакою університету як колегіального закладу. Н. Карлов пише, що були встановлені обов'язки студентів, зокрема обов'язок представити документальні свідчення про своє походження і стан батьків; указати науки, які він хоче вивчати; адресу його квартири. Не залишилися поза увагою і питання виховання студентів – цей обов'язок покладали на поліцію, яка відповідала за їх поведінку [5].

Подальша історія Константинопольського університету характеризується періодами розквіту і періодами упадку. 726 р. за вказівкою імператора Лева III він був спалений, проте в IX ст. його діяльність відновлено.

А. Кузьмінський пише, що в IX ст. університет мав назву «Магнавра» («Золота палата»). Головними підструктурами «Магнаври» були кафедри різних наук. Спочатку навчання проводили латинською і грецькою мовами, а із VII–I ст. – лише грецькою. У «Магнаврі» було сконцентровано викладацьку еліту, вивчалась антична спадщина, філософія, богослов'я, медицина, музика, історія, етика, політика, юриспруденція. Заняття проводили як публічні лекції. Більшість вивисників школи мала енциклопедичну освіченість і ставала видатними громадськими й церковними діячами. Наприклад, Кирило та Мефодій, засновники слов'янської писемності, свого часу навчалися у «Магнаврі». Окрім цієї школи, у Константинополі діяли також юридична, медична, філософська та інші школи [6].

Н. Терентьева наголошує, що, починаючи з XI ст., вища школа в Константинополі перетворюється в освітньо-релігійний центр. У цей період починається поділ університету на факультети. За часів імператора Костянтина Мономаха в Константинопольській вищій школі виокремилися філософське відділення та юридичний лицей [9].

Завершує свою діяльність університет 1204 р., після розгрому Константинополя хрестоносцями. Проте створений ним освітній простір не міг зникнути безвісти, він отримав своє продовження в середньовічних університетах. Науковці вважають, що саме «Атенеум» і «Аудиторій» започаткували їх розвиток у Європі [6].

На думку Н. Карлова, вказати точні дати виникнення перших західноєвропейських університетів досить важко, оскільки процес їх створення був розтягнутий у часі і виглядав як поступова агрегація незалежних шкіл у певні стійкі педагогічні кластери. Першими такими центрами стали школи в Болоньї (близько 1100 р.) та в Парижі (кінець XII ст.) [5]. У цей період відбувалося перетворення низки кафедральних і монастирських шкіл у великі навчальні центри. Ці універсальні центри об'єднували молодь, яка бажала отримати не лише знання якогось ремесла, а й знання загальні. Для захисту своїх прав викладачі та студенти об'єднувались у корпорації (цехи). Назва «університет» походить від латинського слова *universitas*, що означає об'єднання, сукупність, корпорація. Існувала ще одна назва – *ma mater* (мати-годувальниця).

Справжнім поштовхом до розвитку університетської освіти у Європі став едикт імператора Священної Римської імперії німецької нації Фрідріха Барбаросси, виданий у 1155 р. Він називався *Authentica Habita* і проголошував низку університетських свобод, у тому числі й автономію цих навчальних закладів. Едикт кодифікував середньовічне звичаєве право в такій сфері суспільного життя, як освіта, і багато в чому переформулювався зі статутом Константинопольського університету. Едикт активізував поширення у Європі цих нових закладів освіти. На початку XIII ст. університети були сформовані в таких містах, як Оксфорд, Монпельє, Кембрідж, Саламанка, Падуя, Неаполь, Тулуза, Салерно, Орлеан. А. Кузьмінський пише: якщо в XIII ст. нараховувалося 19 університетів, у XIV їх було вже 44, а в кінці XVI – 63 [6].

Зміст університетського навчання був представлений «сімома вільними мистецтвами», що поділялися на два цикли: тривіум і квадрівіум. Тривіум – (латин. *trivium* — перехрестя трьох доріг) – цикл із трьох дисциплін вільних мистецтв у середній школі в середньовіччі: граматики, риторика, діалектика; квадрівіум (латин. *quadrivium* – «чотиридоріжжя») – цикл із чотирьох дисциплін вільних мистецтв у початковій школі у середньовіччі: арифметика, геометрія, астрономія, музика [2].

Н. Карлов вважає, що така змістова й дидактична аналогія з феодосієвським університетом, що був відкритий у Константинополі 425 р., прив'язувала середньовічний західноєвропейський університет до античної системи знань і свідчила про джерела його походження [5].

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити такі висновки: а) вища школа як структурний елемент завжди була присутня в системі освіти рабовласницьких держав епохи античності;

б) перші праобрази сучасних закладів вищої освіти – академії, ліцею, вищих технічних шкіл, університету – формуються в епоху античності в Стародавній Греції та Римі;

в) із моменту свого виникнення вища освіта мала елітарний характер і формувала інтелект панівних верств суспільства;

г) вища освіта в епоху раннього Середньовіччя у Європі занепала, естафету її розвитку продовжила Візантія, де фактично й було започатковано університетську освіту та університет як новий тип навчального закладу;

г) зміст навчання перших європейських середньовічних університетів було започатковано в елліністичну епоху, а ідею об'єднання науковців для розвитку науки (*universitas*) – в епоху античності видатним грецьким філософом Арістотелем.

Джерела та література

1. Большая советская энциклопедия : в 30 т. Т. 27. – М. : Сов. энцикл., 1969–1978. – С. 18–21.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Квадрівіум>
3. Галілейська О. В. Виникнення англійських університетів: передумови та причини / О. В. Галілейська // Наук. зап. НаУКМА. – Т. 20. – Спец. вип. : у 2 ч. Ч. 1. – К. : [б. в.], 2002. – С. 208–212.
4. История педагогики : уч. пособие для пед. ун-тов / под ред. акад. РАО А. И. Пискунова. – М. : [б. и.], 1997. – Ч. 1. От зарождения воспитания в первобытном обществе до середины XVII в.
5. Карлов Н. В. В начале была школа... / Н. В. Карлов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/KARL1.htm>
6. Кузьминский А. И. Педагогика высшей школы : уч. пособие / А. И. Кузьминский / Киев : Знание, 2005. – 486 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://banauka.ru/4.html>
7. Монро П. История педагогики. – Ч. 1. Древность и средние века / П. Монро ; под ред. Н. Д. Виноградова. – М. : Гос. изд-во, 1923. – 325 с.
8. Самардак М. М. Університети як фактор інститування західноєвропейської науки / М. М. Самардак, М. М. Кобилянська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2003. – Вип. 11. – С. 3–7.
9. Терентьева Н. Историчні передумови виникнення університетської освіти (світовий аспект) / Н. Терентьева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/le-book/book/html/D/ispu_kiovst-Demyanenko/320.html
10. Шпак В. П. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій / В. П. Шпак // Донауковий етап розвитку педагогіки. Система виховання і навчання у рабовласницьких державах Стародавньої Греції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipwi.com.ua/Teoretichni_osnovi_pedagogiki/Donaukoviy_etap_rozvitku_pedagogiki_Sistema_vihovannya_i_navchannya_u_rabovlasnitskih_derzhavah_Starodavnoi_Gretsii.html
11. The World Book Encyclopedia, volume 20. – London ; Sydney ; Chicago : World Book International, 1994. – Pp. 266–270.
12. A History of the University in Europe, Walter Rieg – Gen. Ed. – Cambridge University Press, 1996. – Vv. I–II.

Мартиросян Леся. Предпосылки становления и развития высшего образования в Европе. Статья посвящена анализу исторического процесса возникновения высшего образования в Европе. Рассмотрено деятельность школ, которые представляли высшую ступень в структуре системы образования эпохи античности, раннего и классического средневековья. Особенное внимание уделено специфике организации учебной и научной деятельности таких образовательных заведений, как гимназии, философские и риторические школы, центры научно-исследовательской деятельности. Выявлено, что традиции формирования высшего образования в Европе заложены в эпоху рабовладельческих государств, в системах образования которых всегда была высшая ступень, которая давала элитарное образование; прообразы классического университетского и

вищого технічного образования возникли в Римской империи, получили свое развитие в Византии и средневековой Европе.

Ключевые слова: образование, гимназии, ефебии, философские школы, риторические школы, университет, научная деятельность, высшее образование, европейское образовательное пространство.

Martirosian Lesia. Precondition of the Development of Higher Education in Europe. The author of the article analyses the historical process of higher education emergence in Europe. The activity of different establishments that present higher level of education in the epoch of Antiquity and Medievalism is presented in the given article. A special attention is paid to the educative teaching and scientific activity of such educative establishments as gymnasiums, philosophic and rhetorical schools, centers of scientific activity and Byzantine higher schools. It was determined that modern classical universities and technical universities take their origin in the Rome empire and were developed in Byzantine and medieval Europe.

Key words: education, gymnasium, philosophic and rhetorical schools, university, scientific activity, higher education, European educational expanse.

Стаття надійшла до редколегії
19.06.2013 р.

УДК371.3(Сухомлинський)

Ростислав Позінкевич

В. О. Сухомлинський про методи навчання

В умовах інформатизації навчального процесу подальше розроблення питання методів навчання і виховання характеризується особливою актуальністю.

У статті висвітлено систему поглядів В. О. Сухомлинського на методи навчання і виховання як засіб упорядкованої взаємодії вчителя й учнів, спрямованої на розв'язання завдань освіти, виховання і розвитку особистості.

Ключові слова: методи навчання і сучасна школа, метод як засіб цілеспрямованої концентрації навчально-виховного процесу, знання учнів, класифікація загальнодидактичних методів, окремі форми навчально-виховного процесу, методи навчання і розвиток особистості учня.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із суттєвих напрямів становлення національної школи є її «автономність школи у виборі ... методів і засобів реалізації змісту освіти, ... керуючись їх педагогічною доцільністю» [1].

Процеси інформатизації, тобто активне збільшення обсягу знань, визначають вибір таких методів навчання, прийомів і засобів, які дають змогу найбільш повно реалізувати завдання глибокого засвоєння учнями потрібної інформації.

У цих умовах подальше розроблення питання методів навчання і виховання характеризується особливою актуальністю.

Має збільшуватися кількість використовуваних методів і засобів навчання. Провідним у цьому аспекті, без сумніву, є друге – найбільш повний вияв творчих можливостей методів навчання, що виправдали себе в широкій педагогічній практиці.

Мета статті – теоретично проаналізувати систему поглядів В. О. Сухомлинського на методи навчання і виховання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сучасні методи навчання дають змогу ефективніше забезпечувати навчально-виховний процес, інтенсифікувати його, озброювати учнів міцними усвідомленими знаннями.

Використання методів навчання визначається змістом навчального матеріалу. При цьому важливо, що взаємодія змісту освіти й методів навчання має діалектичний характер. Якщо вибір і застосування методів навчання визначається змістом знань і цілями навчальної роботи, то вико-